

Adam Karpiński

Jan Kochanowski 1584-1984: epoka - twórczość - recepcja

Biuletyn Polonistyczny 28/3-4 (97-98), 42-57

1985

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

KONFERENCJE NAUKOWE

"JAN KOCHANOWSKI 1584-1984. EPOKA - TWÓRCZOŚĆ - RECEPCJA"

Międzynarodową konferencję naukową "Jan Kochanowski 1584-1984", zamykającą obchody czterechsetnej rocznicy śmierci poety, zorganizował Instytut Badań Literackich PAN i Instytut Literatury Polskiej Uniwersytetu Warszawskiego w dniach 15-19 X 1984 r. Uroczyste otworzył konferencję prof. A. Gieysztor w Sali Senatorskiej Zamku Królewskiego w Warszawie. Tam też toczyły się obrady pierwszego dnia, zakończone koncertem "Renesansowa muzyka polska i poezja Jana Kochanowskiego". W salach zamkowych otwarto też przygotowaną przez Bibliotekę Narodową wystawę ukazującą dzieje recepcji twórczości Jana z Czarnolasu. W ciągu następnych czterech dni miejscem spotkań był Pałac Staszica i uniwersytecki gmach Pałacu Kazimierzowskiego.

Referat wstępny "Jan Kochanowski wobec tradycji polskiego i europejskiego renesansu" wygłosił J. P e l c (UW). Szczególnie dużo uwagi poświęcił programowi poetyckiemu Kochanowskiego, rozpatrywanemu na tle aktualnego momentu rozwoju renesansu polskiego oraz różnych tendencji humanizmu europejskiego. Wśród nich uwypuklił wyraźnie atrakcyjny dla autora "Trenów" wzór poety narodowego stworzony przez Ronsarda. W ten sposób - w kategoriach ideału twórczości, a nie bezpośrednich wpływów - rozstrzyga badacz zadawniony spór o prymat francuskich lub włoskich wpływów na muzę czarnoleską. Poszukując klasyfikacji dla samej materii poetyckiej Kochanowskiego referent

zawarł ją w granicach klasycyzmu renesansowego, wskazując na prekursorską rolę wobec manierystycznej i barokowej sztuki poetyckiej.

x

Pierwszy zespół zagadnień, wokół których koncentrowały się obrady, to, najogólniej mówiąc, epoka, w której rozwijała się twórczość Kochanowskiego. Wyodrębniły się tu trzy zasadnicze wątki. Pierwszy z nich osnuty był wokół humanizmu europejskiego. Ważnego problemu programów literackich epoki dotyczył referat J. D o m a n a k i e g o (IFiS PAN) "Późny erazmianizm jako przezwyciężenie ograniczeń literackiego humanizmu", charakteryzujący świadomość autorską Erazma w czasach powstawania takich dzieł, jak "Ciceronianus" i "Lingua". Autor zajął się przede wszystkim zawartością semantyczną erazmiańskiego pojęcia "bonae litterae", które łączyło w sobie kult erudycji naukowo-filologicznej i literatury kunsztownej, starożytnej, ale też i współczesnej. Postawił ponadto pytanie, o ile stosunek do "bonae litterae" właściwy mógł być również Kochanowskiemu, któremu nieobce były pasje filologa i tłumacza.

Pewnych analogii komparatystycznych dla rozważań dominujących w pierwszej części konferencji dostarczył też referat J. B i a ł o ś t o c k i e g o (UW) "Artysta renesansowy w oczach humanistów. Na przykładzie Dürera", w którym z bogatej korespondencji Dürera z trzema generacjami humanistów sporządzony został portret artysty, partnera intelektualnego Melanchtona czy Erazma, portret bardzo indywidualny, a zarazem uniwersalny, jako wizerunek humanisty.

Wątek drugi dotyczył "Kultury artystycznej doby Jana Kochanowskiego w Polsce". Szeroko zakrojoną pracę (pod takim tytułem) przedstawił J. K o w a l c z y k (IS PAN). Wyakcen-

towanie zagadnienia to rola mecenatu, zwłaszcza mecenatu królewskiego, pozycja artysty w społeczeństwie oraz złożone kwestie ówczesnego odbioru dzieł sztuki. Towarzyszył temu przegląd wielostylowej sztuki końca XVI wieku, od form gotyckich do manierystycznych. Zjawisko wielostylowości podkreślone też zostało w referacie A. Miłobędzkiego (UW) na temat architektury 2 poł. XVI wieku. Autor zwrócił uwagę na specyficzne cechy rozwoju różnych form architektonicznych w Polsce, również te, wynikające z zapóźnienia w stosunku do architektury europejskiej. Stwierdził przy tym, że żywe tendencje późnogotyckie, oddalenie się od renesansu włoskiego, skłonność do form postrenesansowych, mogły być doskonałym fundamentem pod rozwój architektury doby baroku.

Kolejna grupa referatów związana była z problematyką kregów intelektualnych polskiego renesansu i środowisk, w których działał Kochanowski. Szczególnie ważne były wystąpienia goszczących na konferencji historyków. Tekst J. Taźbiry (IH PAN) pt. "Reformacja jako ruch intelektualny" w nowy sposób ujmował miejsce reformacji w tworzeniu elity kulturalnej królestwa. Określając reformację jako ruch przede wszystkim intelektualny, zmierzał badacz do wyjaśnienia związków pomiędzy takim charakterem ruchu, a jego porażką w społeczeństwie polskim. Zwrócił też uwagę, że umysłowe walory reformacji nie sprawdziły się na dłuższą metę w oczach polskiej elity intelektualnej. Zaznaczone zostały przy tej okazji swoiste zależności między dziejami reformacji w Polsce i przemianami dokonującymi się w mentalności szesnastowiecznych intelektualistów.

Procesy społeczne kształtujące obraz ówczesnej kultury były przedmiotem wystąpienia A. Wyczańskiego (IH PAN) "Średnia szlachta i jej rola w kulturze XVI wieku".

Przedstawione zostały wyniki statystycznych badań porównujących zbiorowości ludzi piszących w początkach i w końcu stulecia. Dokumentują one znaczny wzrost udziału szlachty, a przy okazji umożliwiając podważenie anachronicznego, ale funkcjonującego nadal podziału na mieszczańską i szlachecką formację renesansowych pisarzy.

W biogramie Kochanowskiego niewątpliwie ważne miejsce zajmowała kancelaria królewska, której tytuł sekretarza poeta posiadał. Brak opracowania syntetycznego tej instytucji, mimo pochlebnych opinii na temat jej kulturotwórczej roli, został w znacznej mierze uzupełniony referatem M. K o r o l k i (IBL) "Środowisko intelektualne kancelarii królewskiej w czasach Filipa Padniewskiego i Piotra Myszkowskiego". Referent scharakteryzował skład, organizację i kompetencje kancelarii, przedstawił działających na polu kultury sekretarzy królewskich oraz inspirowaną w tym zakresie rolę podkanclerzych Padniewskiego i Myszkowskiego. Referat J. Ś l a s k i e g o (UW), omawiał związki pomiędzy Kochanowskim a Górnickim. Autor wydobyl nieznane dotąd ślady ich kontaktów, przedstawił "Dworzanina" jako źródło wczesnej sławy Kochanowskiego, porównał też obie osobowości pisarskie, wspólne zainteresowania i pasje filologiczne.

Tę grupę referatów zamknęła M. G a r b a c z o w a (WSP Kielce, "Sąsiedzi Kochanowskiego") opisem konkretnej społeczności szlacheckiej, w której przebywał Kochanowski - właściciel Czarnolasu. Autorka, wykorzystując głównie akta sądowe, dała szczegółowy wykaz znajdujących się w okolicy dworów szlacheckich, magnackich i biskupich. Wskazała też na znane już i możliwe kontakty sąsiedzkie poety.

Drugim tematem konferencji była twórczość Kochanowskiego, jej analizy i interpretacje. Referaty dotyczyły inspiracji antycznych, problemów filozoficznych, genezologicznych, zagadnień wersyfikacji i języka. Różnorodność tematyczna wystąpień dała też przybliżony obraz zainteresowań badawczych, jakimi obecnie nauka obdarza dzieła Jana z Czarnolasu.

M. C y t o w s k a (UW) w referacie "Kochanowski a antyk (źródła erudycji)" przedstawiła problem literackich wzorców poezji czarnoleskiej w relacji do współczesnych poglądów na rolę inspiracji antycznych. Stosunek poety do antyku odczytywać należy poprzez poglądy Tomitana z jednej strony i program francuskiej Plejady z drugiej. W realizacji wzorca poety narodowego odczytać można oryginalną drogę do refleksyjnego liryzmu, który, jak w "Trenach", staje ponad humanistycznymi regułami naśladowania wzorców starożytnych.

Rola antyku jako źródła erudycji wydobyta została także w referacie J. A x e r a (UW), pt. "Problemy makaronicznej kompozycji. List Kochanowskiego do Zamoyskiego poprzedzający »Pieśni trzy«". Autor zanalizował wtręty łacińskie, które wewnątrz listu tworzą przemyślaną strukturę znaczeniową zbudowaną przez wspierające się kryptocytaty i odwołania klasyczne. Takie odczytanie listu poety do mecenasa pozwala zrozumieć, w jakiej mierze pozornie prywatny list mógł spełniać funkcję wstępu do edycji utworów poetyckich. W kręgu antycznych inspiracji pozostał też referat J. M a Ń k o w s k i e g o (UW) "Kobieta portretowana motywem z »Ikostis«(Fr. II, 67-68)", którego przedmiotem były dwa nagrobki Nikołajowi Trzebuchowskiemu, nawiązujące w sensie formalnym do znanych poecie inskrypcji na rzymskim kapitolu. Utwór referatu zainteresował głównie pojawiający się w obu utworach portret żony zmarłego,

deklarującej niezmienną wierność. Opisuje też rzeczywistą postać Trzebuchowskiej oraz odsłania literacką proveniencję bohaterki, której ethos przejęty został z tragedii Eurypidesa.

Ważnym wydarzeniem na konferencji był inspirujący referat S. G r a c i o t t i e g o z Rzymu (odczytany pod nieobecność autora) zatytułowany "Religijność poezji Jana Kochanowskiego". Poezję czarnoleską określa badacz jako poezję metafizyczną, dostrzegając w religijności Kochanowskiego, która uchyla się od wyznaniowych i religijnych doświadczeń, ścierające się ze sobą idee Opatrzności i Fatum. Odkrywaniu harmonijnego porządku świata towarzyszą, współbrzmienne z pytaniami epoki, niepokoje wywołane kruchością ludzkiej egzystencji. Wiele uwagi poświęcił autor referatu "Trenom", ale klucz religijności metafizycznej pomaga - jego zdaniem - zrozumieć lepiej całą twórczość Kochanowskiego, porządkuje podstawowe problemy czarnoleskiej wizji świata i człowieka.

Również referat L. S z c z e r b i c k i e j - Ś l ę k (UWr.) "Od marzeń o eposie do »Trenów«. Propozycja periodyzacji twórczości" był próbą całościowego ogarnięcia twórczości Kochanowskiego. Autorka zaproponowała spojrzenie na ewolucję jego poezji jako na dążenie do modelu poezji doskonałej. Przystosowanie, a zarazem przemiany mitu poezji doskonałej ujęte zostały w trzech etapach. Pierwszy z nich związany był z arystotelesowskim przekonaniem o wyższości eposu. Drugi to poszukiwanie doskonałości w micie poety nieśmiertelnego i nieśmiertelniającej liryki, które zaowocowało twórczym naśladownictwem Horacego. Etapowi trzeciemu, po przewartościowaniu wzorców Horacjańskich, patronowała lutnia Dawida, ostatnia formuła mitu poezji doskonałej.

Nieco inne aspekty zagadnienia zawierało wystąpienie

J. K o t a r s k i e j (UG) "Epicki warsztat liryka", dowodzące ciągłego zainteresowania poety dziełem epickim. Autorka pokazała całą gamę znaków epickich w twórczości lirycznej. Za tę, że poeta nosił się z zamiarem kontynuowania prób epickich, przemawia - zdaniem autorki referatu - również kreacja nowego bohatera epickiego w osobie Stefana Batorego, a także pojawiający się w późnych utworach wpływ Lukana, nieobojętny dla rozwoju epiki barokowej.

"W kręgu moralistyki *Odprawy posłów greckich*" to temat referatu J. R y t e l (UW). Autorka, zgodnie z formułą tytułową, skoncentrowała się na przesłaniach moralnych dramatu, wyodrębniła różne typy moralistyki, widoczne również w warstwie stylistycznej. Moralistyka, przenikająca całą tkankę "Odprawy" dowodzi też integralnego związku pomiędzy całym utworem a zakończeniem, uznawanym nieraz za dodatek mający uaktualnić wymowę dzieła.

Inna perspektywa badawcza zademonstrowana została w dwu referatach poświęconych konkretnym motywom, tematowi, ogniskującym jednak istotne treści poezji czarnoleskiej. B. O t w i n o w s k a (IBL) spojrzała na tę poezję z punktu widzenia zadomowionej w renesansie starożytnej mitologii i teorii snu ("Sen w poezji Kochanowskiego"). Odnalazła u Kochanowskiego zarówno literackie mity, jak i klasyfikacje filozoficzne oparte na kryteriach prawdziwości marzeń sennych. Wskazała też na nowe (w stosunku do tradycji starożytnej) aspekty renesansowej teorii snu. Należy do nich: czas śnienia, sny-rewelacje (o proveniencji biblijnej i neoplatońskiej) oraz sny mistyczne, rodzaj kontemplacji duszy w jej drodze ku Absolutowi. A. N o w i c k a - J e ż o w a (UW) przedstawiła referat "U Boga każdy błazen", poświęcony motywowi błazna. Europejskie dzieje

tego motywu, jego wieloznaczność w utworach Kochanowskiego, a wreszcie głębokie znaczenie, jakie toposowi mądrego błazna nadał poeta - wszystko to pozwoliło autorce zrekonstruować kryjącą się pod maską błazna postawę filozoficzną wobec gorzkiej, często tragicznej wiedzy o świecie i człowieku.

Problemy wersyfikacji poezji czarnoleskiej były przedmiotem dwu referatów, polemicznych w stosunku do klasycznych dzieł prac Marii Dłuskiej. Stosunkowo obszerniejszy zakres tematyczny miało wystąpienie A. K u l a w i k a (UJ) pt. "Model estetyczny wiersza Jana Kochanowskiego". W opisie architektoniki wiersza autor mniej akcentował rozwój od asylabizmu do sylabizmu, od wiersza składniowego do organizacji askładniowej, zwracał natomiast uwagę na wierszotwórcze zabiegi polegające m.in. na konfrontacji porządku metrycznego i intonacyjno-składniowego.

W tradycyjnym modelu dziejów wersyfikacji polskiej od asylabizmu, poprzez sylabizm do sylabotonizmu, modelu narzucającym hierarchiczność poszczególnych etapów rozwoju, poezja Kochanowskiego zajmowała wyjątkowe miejsce, jako pierwsze zastosowanie sylabotonizmu. Referat L. P s z c z o ł o w s k i e j (IBL)

"Czy Kochanowski był sylabotonistą?" podważa te poglądy. Autorka omawia trocheiczne i jambiczne metrum w poezji czarnoleskiej, ale opowiada się za przypadkowością tych form, podkreślając, że poeta nie stworzył żadnego utworu objętego w całości tokiem trocheicznym i że formy te mieściły się w szeroko pojętym systemie sylabicznym.

Problemy języka Jana Kochanowskiego były przedmiotem aż czterech referatów. Zrozumiałe zainteresowanie wywołała wypowiedź M. K u c a ł y (IJP PAN) na temat, aktualnie prowadzonych w Instytucie Języka Polskiego PAN (Kraków), prac nad Słownikiem Jana Kochanowskiego. Przedstawione zostały założenia

prac zmierzających do wszechstronnej rekonstrukcji pola znaczeniowego wyrazów i zakresów ich użycia.

Krytyczny przegląd dotychczasowych badań nad językiem Kochanowskiego przedstawiła M. K a r p l u k (IBL) w referacie "Na tropie formalnych oznak doskonałości językowej Jana Kochanowskiego". Autorka zarysowuje przede wszystkim perspektywę dalszych badań i stawia wciąż aktualne pytania dotyczące relacji pomiędzy językiem poety a polszczyzną XVI wieku, a także sposobów artystycznej nobilitacji ówczesnej polszczyzny.

Referat S. U r b a ń c z y k a (IJP PAN) pt. "Psałterz w przekładzie Lubelczyka i Kochanowskiego" zmierzał, poprzez studia porównawcze, do uchwycenia kryteriów doboru wyrazów, którymi kierował się poeta. Na tle dotychczasowych, mających już swoją historię, porównań Lubelczyka i Kochanowskiego, próbuje autor referatu dowartościować przekład wcześniejszy. Przede wszystkim jednak wskazuje na swoiste zależności między obu przekładami, polegające m.in. na tym, że Kochanowski w "Psałterzu" wyraźnie rezygnował ze słów, które Lubelczyk skompromitował ich nadużyciem.

Słownictwo było też przedmiotem referatu M. B a s a j a (Inst. Słowiaoznawstwa PAN) na temat stosunku Kochanowskiego do wyrazów z innych języków słowiańskich. Szczegółowy przegląd wykorzystywanej leksyki narodów słowiańskich wskazuje na wyjątkowo oszczędne jej użycie. Dotyczy to zarówno rutenizmów, zdarzających się w "Jeździe do Moskwy", jak i bohemizmów, których atrakcyjność językowa od poł. XVI wieku zaczyna przygasać.

Konferencja stała się doskonałym miejscem do przedstawienia aktualnie prowadzonych prac edytorsko-dokumentacyjnych, a przede wszystkim prac nad sejmowym wydaniem Dzieł Wszystkich. Program konferencji anonsował pod wspólnym tytułem: Z doświad-

czeń wydawców "Dzieł wszystkich" Jana Kochanowskiego dwa głosy: M. R. M a y e n o w e j (IBL) - przewodniczącej zespołu edytor-
skiego oraz J. W o r o n c z a k a (IBL) - wydawcy "Psałterza
Dawidowego". W obu wypowiedziach mówiono o problemach trudnych,
nierozstrzyganych przez ogólnie przyjęte zasady wydawania teks-
tów staropolskich. Prof. Mayenowa, czerpiąc przykłady przede
wszystkim z przygotowywanej edycji "Pieśni", pokazała niebłahy
problem dwuredakcyjności tekstów drukowanych jeszcze przed edy-
cją Januszowskiego. Na pytanie, czy zmiany dokonane w wydaniu
Januszowskiego, polegające na "wygładzaniu", "przydawaniu lite-
rackości", można uznać za przeredagowania poety, badaczka nie
udziela jednoznacznej odpowiedzi. Istnienie różnych wersji dru-
kowanych było też przedmiotem uwag prof. Woronczaka o "Psałte-
rzu". Szczegółowe rozważania edytora, poszukującego poprawnej,
ostatecznej wersji autorskiej, zmierzały ku bardziej ogólnym
problemom współczesnego edytorstwa naukowego, zdanego na su-
biektywne i arbitralne decyzje badacza, wówczas, gdy dążenie do
perfekcjonizmu nie znajduje oparcia w realnych możliwościach,
jakie dają zachowane przekazy.

W cieniu sejmowej edycji dzieł Kochanowskiego prowadzone
są inne prace dokumentacyjne, przede wszystkim bibliograficzne.
K. K o r o t a j o w a (IBL) przedstawiła, w referacie pt. "Z
prac nad bibliografią Jana Kochanowskiego", zakres i aktualny
stan badań prowadzonych w IBL PAN, zmierzających do wydania bi-
bliografii dzieł poety, mającej być uaktualnioną reedycją pra-
cy K. Piekarskiego. Omówione zostały główne problemy związane
z metodami rejestracji i opisu druków oraz dotychczasowe wyniki
kwerend, ujawniających już ok. 100 egz. druków nie znanych Pie-
karskiemu, w tym wydanie "Psałterza" z r. 1587.

x

Trzeci, najobszerniejszy blok referatów dotyczył tradycji

poezji czarnoleskiej. Zamierzeniem organizatorów konferencji było zarówno ukazanie recepcji europejskiej, jak i systematyczny ogląd, od czasów baroku po dzień dzisiejszy, recepcji w Polsce.

Europejskie znaczenie Jana Kochanowskiego i jego recepcja w Rumunii to temat referatu Iona Chitimi (Bukareszt). Wyeksponowana została zwłaszcza pierwsza część formuły tytułowej wystąpienia. Podkreślany mocno uniwersalny, ponadnarodowy charakter tej poezji, porównania z Ronsardem, składały się na swoisty hołd składany przez rumuńskiego badacza polskiemu poecie.

Złożone problemy oddziaływania Kochanowskiego na Ukrainie omówił Rościsław P. Radyszewski (Kijów). W faktograficznie bogatym referacie, ukazującym rozwój literatury ukraińskiej przedstawiona została rola poezji czarnoleskiej przede wszystkim jako normatywnego wzorca estetycznego. Inny rodzaj recepcji pokazał Josef Osmanis (Ryga) w wypowiedzi o Kochanowskim na Łotwie. Autor, znany tłumacz, również tłumacz Kochanowskiego, mówił przede wszystkim o teraźniejszej popularności autora "Trenów".

J. Snopce (IBL) przedstawił formy obecności Jana z Czarnolasu i jego poezji w piśmiennictwie węgierskim, od XVI w. po dzień dzisiejszy. Autor próbował zweryfikować hipotezy dotyczące wpływu poety polskiego na twórczość XVI- i XVII-wiecznych psalmistów, a następnie omówił sposoby prezentacji jego życia i dzieła w syntezach historycznoliterackich i w dawnych encyklopediach. Charakteryzując pierwsze przekłady utworów Kochanowskiego referent poświęcił więcej miejsca niezauważonym dotąd związkom "Trenów" z cyklem epitafijnym, którego twórcą był tłumacz i poeta Lőrinc Szabo.

O wiele skromniej przedstawia się sprawa obecności Kochanowskiego w krajach Europy Zachodniej omówiona w referatach M. Ż u r o w s k i e g o (U!), "Kochanowski we Francji", Pietro M a r c h e s a n i e g o (Mediolan), "Kochanowski w Italii i literaturze włoskiej" i Samuela F i s z m a n a (Bloomington), "Kochanowski w krajach angielskojęzycznych". Jan Kochanowski pozostaje w tych krajach poetą mało znanym, poetą z haseł leksykonów. Regułę tę zdają się potwierdzać wyjątki, do których zaliczyć można ślady XVII-wiecznej, dzięki pośrednictwu Sarbiewskiego, recepcji poety w Anglii. Ciężać natomiast mogą rozwijające się dziś, zwłaszcza we Włoszech i w Stanach Zjednoczonych, wzorem niegdysiejszych zainteresowań Langlade'a, badania historycznoliterackie nad Kochanowskim. Dominującym jednak tematem we wszystkich tych wystąpieniach był brak współczesnych przekładów, co praktycznie uniemożliwia wprowadzenie Kochanowskiego w żywy obieg kultury europejskiej.

Stosunkowo najciekawsza i najbogatsza wydaje się recepcja poezji Kochanowskiego w Niemczech. Eberhard D i e c k m a n (NRD) pokazał oddziaływanie "Psałterza", echa edycji niemieckiej z r. 1652 oraz trwałe ślady utworów poety w niemieckim baroku. Interesującym naświetleniem popularności poety na pograniczu kultur polskiej i niemieckiej był referat E. K o t a r s k i e g o (UG) pt. "Poezja Krzysztofa Kaldenbacha wobec »orbis poloni«". Omówiony tu został dorobek Kaldenbacha, urodzonego na Śląsku, związanego z Królewcem, piszącego po niemiecku, po polsku i po łacinie. Niewątpliwy wpływ Kochanowskiego na poszczególne utwory i na zarysowującą się koncepcję pisarską to widoczny przykład wszechstronnego promieniowania muzy czarnoleskiej.

Uzupełnieniem przeglądu europejskiej recepcji były referaty z dziedziny komparatystyki. Ta problematyka dominowała w

referacie J. M a g n u s z e w s k i e g o (UW) "Z rozważań nad ziemiańskim nurtem poezji renesansowej w Polsce i w Czechach". Pokazany został rozwój wczesnorenesansowej poezji czeskiej, zasadniczo różny od kierunków rozwoju literatury polskiej. Badacz skoncentrował się na bliskiej później Kochanowskiemu problematyce ziemiańskiej, obecnej w nielicznych utworach łacińskich Carolidesa, Hasištejnskiego czy Bartholdusa. Ze związki między literaturą polskiego i słowiańskiego renesansu są obszarem inspirującym i mało zbadanym pokazała też J. R a p a c k a (UW, "Poezja Jana Kochanowskiego z perspektywy południowo-słowiańskiej"), odkrywając niezmiernie ciekawe zbieżności pomiędzy pieśnią Panny XII z sobótkowego cyklu a powstałą wcześniej eklogą poety dubrownickiego Držicia.

Studia porównawcze reprezentował również referat Tom a E e k m a n a (Los Angeles) na temat "Jan Kochanowski a Marinus van St. Aldegonde". Aldegonde, tłumacz "Psalmów" (również autor hymnu holenderskiego) nie był właściwie porównywany z poetą polskim. Raczej przedstawione zostały dwie współczesne sobie sylwetki poetów humanistów.

W zamykającym konferencję cyklu referatów poświęconym dziejom twórczości Kochanowskiego w Polsce główne akcenty położone zostały na epoce baroku, wieku XIX i współczesności. (Tekst o recepcji XVIII-wiecznej nie został wygłoszony.) Najwcześniej ukształtowany kult mistrza z Czarnolasu omówiła P. B u c h w a l d - P e l c o w a (BN, "Epigoni i nowatorzy, czyli o stosunku do puścizny Kochanowskiego w czasach baroku"), pokazując niezmiernie zróżnicowaną recepcję poszczególnych utworów. W referacie szczegółowo rozważany był stopień i kryteria ich popularności. Wydobyta też została istota fenomenu tradycji Kochanowskiego, z której czerpali zarówno bierni epi-

goni, jak i nowatorzy, dla których poeta czarnoleski stawał się wzorem, jak nowatorem być można i być należy.

Z poezją Sarbiewskiego, który ostatecznie ugruntował wielkość muzy czarnoleskiej, związany był referat K. S t a w e c k i e j (KUL), pt. "Sarbiewski a Kochanowski", pokazujący przemiany, jakim w dobie baroku ulegała wspólna obu poetom tradycja liryki Horacego. Ewolucji horacjanizmu towarzyszyły zmiany w wykorzystywaniu tradycji biblijnej, gdy swoboda wewnętrznie tekstowych komentarzy Kochanowskiego ustępowała miejsca rozbudowanym wykładniom alegorycznym.

Stosunkowo najbogatszy był plon badawczy w odniesieniu do XIX-wiecznej recepcji poezji Kochanowskiego. Referaty Z. S u d o l s k i e g o (UW, "Kochanowski w polskim romantyzmie"), R. G ó r s k i e g o (IBL, "Historycy literatury i krytycy 1 poł. XIX w. wobec »Odprawy posłów greckich«") i S. F r y b e s s a (UW, "Kochanowski w życiu literackim 2 poł. XIX wieku") - pokazały opory, jakie towarzyszyły odbiorowi utworów Jana z Czarnolasu, oraz swoistą zmienność afektów, jakimi je obdarzano, od sądów młodych romantyków zarzucających "nienarodowość" i bierne naśladownictwo Horacego, poprzez bardziej wyważone opinie dojrzałego romantyzmu, aż do pełnego przewartościowania mitu czarnoleskiego głosami poetów (Norwid), historyków literatury (Kraszewski) i edytorów. Ten proces odnajdowania godnego miejsca w epoce najlepiej widać na prześledzonych przez R. Górskiego dziejach "Odprawy", utworu, który zebrał najwięcej chyba głosów krytycznych. Referaty wykazały znakomicie dwie tendencje ważące na recepcji Kochanowskiego w XIX stuleciu. Pierwsza to próba przystosowania go do aktualnych gustów i hierarchii wartości, druga związana jest z wyraźnie skryształizowaną opozycją romantycznej i klasycznej opcji kultury, w obrębie

której dzieło Kochanowskiego było odbierane. Zaważyło to zapewne i na młodopolskim etapie recepcji poety. Referat *J. M a k o w i e c k i e g o* (UW) "Kochanowski w czasach modernizmu" pokazał go jako twórcę obecnego przy narodzinach (*Rolicz-Lieder*) i zmierzchu (*Staff*) epoki.

Ze *Staffem*, ale też i z *Leśmianem* wkracza poeta do literatury niepodległej Polski i czasów po II wojnie światowej. Ważnym etapem na tej drodze była poezja Tuwima, której poświęcony był referat *J. S a w i c k i e j* (UW, "Tuwim wobec tradycji czarnoleskiej"). Autorka czyta "Rzecz czarnoleską" jako wielki tekst autotematyczny, analizuje pojęcie tradycji w tuwimowskiej poezji kultury, a zarazem pokazuje wielowymiarowość Czarnolasu, poprzez który dociera Tuwim do mitycznego czasu kultury śródziemnomorskiej.

Syntetyczny referat "Obecność Kochanowskiego we współczesnej literaturze polskiej" przedstawił *A. L a m* (UW). Ogarnął w nim olbrzymi obszar w literaturze i krytyce literackiej od *Staffa* i *Leśmiana* po *Herberta* i od *Irzykowskiego* i *Borowego* po eseiastykę *Miłosza*. Akcentując protest *Miłosza* wobec ograniczania tradycji w powszechnej świadomości do romantyzmu, starał się autor referatu pokazać współcześnie doniosłą rolę Kochanowskiego jako symbolu innego, nieromantycznego, głębokiego myślowo i nie do końca jeszcze odkrytego wątku kultury polskiej.

Do cyklu referatów omawiających recepcję poezji czarnoleskiej zaliczyć też należałoby wystąpienie *J. S t a r n a w s k i e g o* (UŁ) zatytułowane "Refleksje rocznicowe 1884-1930-1980/1984". Omówione w nim zostały obchody i plony kolejnych rocznic, które z perspektywy czasu okazują się ważnymi etapami w badaniach nad twórczością Kochanowskiego i literaturą staropolską.

Z różnych przyczyn zabrakło na konferencji kilku referatów zgłoszonych w programie. Niektóre znajdują się w księdze materiałów zjazdu, która powstaje pod redakcją naukową doc. dr hab. B. Otwinowskiej i prof. J. Pelca. Być może zostanie tam też omówiona ciekawa, towarzysząca referatom dyskusja.

Konferencja stała się terenem interesujących przewartościowań w zakresie dotychczasowej wiedzy o poecie i jego epoce, instruktywnych zestawień komparatystycznych oraz szerokiej panoramy recepcji twórczości czarnoleckiej w krajach ościennych i dalszych, a także w samej literaturze polskiej, dla której poezja Kochanowskiego była i pozostaje nadal nie tylko szacownym wspomnieniem, ale też wciąż na nowo odkrywana inspiracją.

Adam Karpiński

"SEMIOTYKA KULTURY LITERACKIEJ"

Między 19 a 21 listopada 1984 r. odbyła się w IBL PAN konferencja naukowa nt. "Semiotyki kultury literackiej", zorganizowana przez zespół Pracowni Badań Kultury Literackiej IBL.

Obrady otworzył referat S. Żółkiewskiego (IBL) zatytułowany "Pożytki poznawcze i granice stosowania analizy tekstów kultury". Wypowiedź miała charakter nie tylko merytorycznego wyłożenia poglądów, ale i swego rodzaju manifestu metodologicznego. Autor podkreślał w nim doniosłość badania wszelkich tekstów kultury, nie zaś jedynie literackich i niekoniecznie werbalnych. Badania przezeń prowadzone i projektowane zmierzać mają do integracji dyscyplin humanistycznych,